

# ZAKON O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

1,00

## PREGLED REALIZACIJE PREPORUKA BK

Preporuke:	Prvobitno date u BK:	Značajan napredak	Određeni napredak	Bez napretka
Potrebno je bliže odrediti pojam ovlašćenog organa, kao i odnos unutrašnjeg i spoljašnjeg uzbunjivanja.	2015			√
Neophodno je na odgovarajući način predvideti krivična dela u vezi sa uzbunjivanjem, kao i eventualno posebnu prekršajnu odgovornost za teže oblike kršenja prava uzbunjivača.	2015			√
U cilju postizanja svrhe Zakona, potrebno je uvesti pravila o nagrađivanju uzbunjivača.	2017			√

## STANJE

Zakon o zaštiti uzbunjivača (u daljnjem tekstu: Zakon) stupio je na snagu 4. decembra 2014, a počeo je da se primenjuje od 05. juna 2015. godine.

Predmet ovog Zakona je uzbunjivanje, postupak uzbunjivanja, prava uzbunjivača, obaveza državnih i drugih organa i organizacija i pravnih i fizičkih lica u vezi sa uzbunjivanjem, kao i druga pitanja od značaja za uzbunjivanje i zaštitu uzbunjivača.

Zakon zabranjuje sprečavanje uzbunjivanja i štiti sva radno angažovana lica. Zakon određuje uslove pod kojima jedno lice kao uzbunjivač ima pravo na zaštitu. Pored samog uzbunjivača, Zakon pod određenim uslovima, štiti i lica povezana sa uzbunjivačem, lice koje je pogrešno označeno kao uzbunjivač, lice koje vrši službenu dužnost i lice koje traži podatke u vezi sa predmetom uzbunjivanja. Zakon predviđa i zaštitu podataka o ličnosti uzbunjivača. Zloupotreba uzbunjivanja je Zakonom zabranjena.

Uzbunjivanje može da bude unutrašnje (otkrivanje informacije poslodavcu), spoljašnje (otkrivanje informacije ovlašćenom organu) i uzbunjivanje javnosti (otkrivanje informacije sredstvima javnog informisanja, putem interneta, na javnim skupovima ili na drugi način kojim se obaveštenje može učiniti dostupnim javnosti). Poslodavac i ovlašćeni organ dužni su da postupaju i po anonimnim obaveštenjima u vezi sa informacijom, u okviru svojih ovlašćenja.

U Evropskoj uniji, uzbunjivanje putem nevladinih organizacija i sindikata predstavlja ključni element u osiguravanju zaštite radnika i građana, kao i u jačanju transparentnosti i odgovornosti institucija i privrede. Uključivanje ovih mehanizama u pravni okvir Srbije doprinelo bi unapređenju borbe protiv korupcije i jačanju vladavine prava,

prateći evropske standarde i najbolje prakse.

Kako bi se obezbedila zaštita uzbunjivača, neophodno je odrediti rok trajanja procedure, odnosno ustanoviti maksimalni mogući rok za trajanje postupka. Jasno definisani vremenski okvir omogućava pravomerno rešavanje prijava, smanjuje rizik od odlaganja i obezbeđuje da uzbunjivači blagovremeno dobiju zaštitu i podršku. Na taj način se jača poverenje u pravni sistem i podstiče veća spremnost građana da prijave nepravilnosti, što je od suštinskog značaja za borbu protiv korupcije i nezakonitih radnji.

Spoljašnje uzbunjivanje započinje dostavljanjem informacije ovlašćenom organu, mada Zakon ne precizira koji je to organ, niti prejudicira ovo pitanje.

Zakon predviđa i sudsku zaštitu uzbunjivača. Tužba se podnosi u roku od šest meseci od dana saznanja za preduzetu štetnu radnju (subjektivni rok), odnosno tri godine od dana kada je štetna rada prema uzbunjivaču preduzeta (objektivni rok).

Evropski propisi, poput Direktive o zaštiti uzbunjivača (EU Whistleblower Directive) i Nemačkog zakona o lancu snabdevanja (German Supply Chain Due Diligence Act - LkSG), imaju značajan uticaj na poboljšanje zaštite uzbunjivača i mogu poslužiti kao uzor za dalji razvoj srpskog zakonodavstva, naročito u stvaranju sveobuhvatnijeg i efikasnijeg sistema za uzbunjivače. Zahtev direktive da kompanije uspostave sistem izveštavanja, u kombinaciji sa fokusom LkSG na praćenje lanca snabdevanja, doveo je do razvoja jedinstvenih sistema izveštavanja koji zadovoljavaju i interne i eksterne mehanizme. Ova sinergija je rezultirala poboljšanom komunikacijom i transparentnošću za uzbunjivače, kao i smanjenim tehničkim i organizacionim opterećenjem sistema izveštavanja. Ove regulative takođe dele zajedničke ciljeve, kao što je skretanje pažnje na zloupotrebe i pro-

movisanje odgovornog izveštavanja. Iako postoje tehničke razlike između ova dva zakona, kao što je zahtev za spoljnim izveštajima u LkSG, generalno gledano, Direktiva EU o uzbunjivačima i LkSG su stvorile bolje okruženje za uzbunjivače, sa uspostavljenim sistemima izveštavanja i neophodnim subjektima da obezbede njihovu zaštitu i podršku.

Konkretno, nova Direktiva EU o zaštiti uzbunjivača, iz 2019. godine, postavlja standarde za zaštitu uzbunjivača unutar Evropske unije, obavezujući države članice da uvedu efikasne mehanizme za prijavu i zaštitu uzbunjivača.

Takođe, LkSG nalaže kompanijama sa najmanje zaposlenih 1.000 lica, da preuzmu odgovornost za ljudska prava i zaštitu životne sredine unutar svojih lanca snabdevanja. LkSG obavezuje nemačke kompanije da uspostave efikasne mehanizme za uzbunjivanje, kako bi se osiguralo da se kršenja ljudskih prava i ekoloških standarda u lancima snabdevanja mogu prijaviti i rešiti na adekvatan način.

Dalje, EU CSDDD (EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive) dodatno proširuje obaveze kompanija da uključuju mehanizme za prikupljanje informacija kroz uzbunjivanje posebno u kontekstu održivosti i društvene odgovornosti.

Žalbeni mehanizmi predviđeni CSDDD su takođe ključni deo novih zahteva, uključujući i izvor informacija za potrebe mapiranja. Iako direktiva izričito predviđa vezu sa direktivom o uzbunjivanju, malo je verovatno da će postojeće šeme za uzbunjivanje pokriti sve zahteve uredbe i moraće da se ažuriraju.

Navedena poboljšanja su uspostavila sveobuhvatne mehanizme izveštavanja, smanjujući organizaciono opterećenje i povećavajući transparentnost za uzbunjivače i podnosiocima pritužbi.

## POBOLJŠANJA

Imajući u vidu je da nije bilo izmena u zakonodavnom okviru u ovoj oblasti, uključujući i podzakonske akte, nije došlo do bližeg definisanja pojma ovlašćenog organa, niti odnosa unutrašnjeg i spoljašnjeg uzbunjivanja. U istom kontekstu nisu u prethodnom periodu predviđena krivična dela u vezi sa uzbunjivanjem, kao što nisu uvedena pravila o nagrađivanju uzbunjivača.

## PREOSTALI PROBLEMI

- Postojeći sistemi prijavljivanja možda ne ispunjavaju sve zahteve novih regulativa. S druge strane, nije došlo ni do noveliranja Krivičnog zakonika, gde bi se, kao alternativa napred navedenoj opciji, propisala takva krivična dela smatramo da ovo može biti krajnje bitno, pre svega kod uzbunjivanja koje bi se odnosilo na korupciju, opasnost po životnu sredinu i zdravlje ljudi.
- Integracija sistema prijavljivanja za interne i eksterne pritužbe može biti izazovna što otežava sprovođenje efikasnih mera zaštite.
- Uzbunjivači se i dalje suočavaju sa rizikom odmazde. Iako zakon predviđa zaštitu, praksa pokazuje da se odmazda i dalje dešava, što stvara nesigurnost za potencijalne uzbunjivače.
- Postojeći zakoni možda ne pružaju dovoljno zaštite uzbunjivačima od odmazde i drugih negativnih posledica.
- Iako je samo donošenje ovog Zakona predstavljalo značajan korak, pojedine odredbe su kontradiktorne ili nerazumljive, te bi u nekim segmentima Zakon trebalo da bude precizniji.

## PREPORUKE SAVETA

- Potrebno je uskladiti srpski zakon o zaštiti uzbunjivača sa EU Whistleblower Direktivom i propisima u vezi lanaca snabdevanja kako bi se obezbedila adekvatna zaštita uzbunjivača u skladu sa najboljim evropskim praksama. Ovo uključuje reviziju i dopunu zakona kako bi se pokrile sve vrste privaljivanja, uključujući i one unutar lanaca snabdevanja. U tom cilju treba bolje propisati kriterijume koje moraju da zadovolje kanali za prijavljivanje, konkretno obezbediti bolju bezbednost prijavljivanja kao i uvođenje rokova koji trenutno nedostaju kao što su rok do kog treba završiti postupak. Isto tako bi bilo korisno obezbediti mogućnost prijavljivanje ne samo unutar pravnog lica na koje se odnosi prijava, već i da je to moguće uraditi kroz spoljne institucije. Takođe se može

dodati da EU Direktiva ima uspostavljen sistem gde nadležni organi mogu da odrede prioritet slučaja, time se obezbeđuje efikasniji rad sistema.

- Povećati saradnju sa međunarodnim organizacijama kako bi se osigurala usklađenost sa globalnim standardima zaštite uzbunjivača. Razmena iskustava i najboljih praksi može pomoći u unapređenju nacionalnog okvira za zaštitu uzbunjivača.
- Nastaviti sa edukacijom sudija, tužilaca, advokata i radno angažovanih lica o pravima i obavezama prema Zakonu o zaštiti uzbunjivača, kao i o najboljim praksama u vezi sa zaštitom uzbunjivača, time činiti zakonske odredbe kako bi bile jasnije i razumljivije. Ovo će doprineti boljem razumevanju zakona i povećanju poverenja u sistem.
- Ažurirati postojeće mehanizme prijavljivanja kako bi se obuhvatile sve potrebe novog zakonodavstva i omogućiti prijavljivanje nepravilnosti unutar lanaca snabdevanja. Ovo uključuje tehničku i logističku podršku za uspostavljanje i održavanje sistema za prijavljivanje.
- Osigurati odgovarajuću tehničku i logističku podršku za uspostavljanje i održavanje sistema za prijavljivanje. Ovo podrazumeva razvoj digitalnih platformi koje omogućavaju jednostavno i sigurno prijavljivanje nepravilnosti na jednostavan i efikasan način, jednostavnim jezikom od strane bilo koga.